

الفصل الثاني/م

ضوابط التغيير باليد

بعد أن تحدثت عن جواز التغيير باليد لأحد الرعية، لابد أن تعلم أن هناك مجموعة من الضوابط والقيود على قضية التغيير باليد، وقد استنبط العلماء هذه الضوابط من نظراتهم في النصوص الشرعية وفي المقاصد العامة للشرعية ونحن نبين في هذا الفصل أهم هذه الضوابط وهي:

أولاً: أن يكون المنكر موجوداً في الحال:

فلا تغيير باليد لمنكر لم يقع بعد وللمنكر قد وقع وانتهى وفي ذلك يقول الإمام الغزالي: (المعصية لها ثلاثة أحوال: أحدها أن تكون منصرمة فالعقوبة على ما تصرف منها حد، أو تعزير وهو إلى الولاة لا إلى الأحاد، والثانية: أن تكون المعصية راهنة وصاحبها مباشر لها كلبس الحرير وإسماكه العود والخمر، فإبطال هذه المعصية واجب بكل ما يمكن مالم تؤد إلى معصية أفحش منها أو مثلها وذلك يثبت لأحد الرعية، والثالثة: أن يكون متوقفاً كالذي يستعد بكنس المجلس وتزيينه وجمع الرياحيين لشرب الخمر وبعد لم يحضر الخمر فهذا مشكوك فيه إذ ربما يعوق منه عائق فلا يثبت للأحد سلطنة على العازم على الشرب إلا بطريق الوعظ والنصح، فأما التعنيف والضرب فلا يجوز للأحد وللسلطان إلا إذا كانت تلك المعصية علمت منه بالمادة المستمرة) (1)

ثانياً: أن يلتزم الدرجات الشرعية التي ذكرها العلماء في التغيير:

فقد ذكر الغزالي في الإحياء درجات التغيير تبدأ بالتعريف أي تعريف الفاعل للمنكر أن هذا منكراً، ثم الوعظ اللين ثم السب والتعنيف بالقول ثم التغيير باليد ككسر الملاهي وإراقة الخمر ثم التهديد والتخويف ثم مباشرة الضرب باليد والرجل ثم جمع الأعوان وشهر السلاح. (1)

وهذه الدرجات يمكن تقسيمها كما يقول الأستاذ جلال الدين العمري إلى نوعين أحدهما الإصلاح بالوعظ والآخر الإصلاح بالقوة على هذا الترتيب. (2)

وقد مر بنا كلام الإمام ابن العربي في أنه إنما يبدأ باللسان والبيان فإن لم يمكن فباليد. وقد نقل الأستاذ جلال الدين العمري الإجماع على أنه لا بد من الدعوة باللسان قبل استعمال القوة فقال: (ولذلك أجمع العلماء على أن استخدام القوة لا يجوز مادام الإصلاح بالوعظ والنصح مأمولاً.

فيقول العلامة الجصاص: (أمر الله بالدعوة إلى الحق قبل القتال ثم إن أبنت الرجوع قوتلت) ويقول العلامة الزمخشري: (يبديء بالمسهل فإن لم ينفع ترقى إلى الصعب) ويقول ابن العربي المالكي: (إن الله سبحانه أمر بالصلح قبل القتال وعين القتال عند البغي) ويقول القرطبي: (فالمنكر إذا أمكنت إزالته باللسان للناهي فليفعل وإن لم يمكن إلا بالعقوبة أو القتل فليفعل فإن زال بدون القتل لم يجز للقتل). (3)

ثالثاً: أن يقتصر على القدر المحتاج إليه:

فإذا أمكن أن يغير المنكر بيده دون التعرض لفاعله فليس له أن يباشر الضرب على فاعل المنكر وفي ذلك يقول الغزالي رحمه الله- (وهو الأباخذ بلحيته في الإخراج ولا يبرجله إذا قدر على جره بيده فإن زيادة الأذى فيه مستغنى عنه وأن لا يمزق ثوب الحرير بل يحل دروزه فقط) (4)

ويقول: ليس إلى أحد الرعية إلا الدفع وهو اعدام المنكر، فما زاد على قدر الإعدام فهو إما عقوبة على جريمة سابقة أو زجر عن لاحق وذلك إلى الولاة لا إلى الرعية. (5)

وقد مر بنا ما نقله ابن القيم في الطرق الحكمية عن الشافعية في أن المغير إذا أتلّف ما زاد عن الحد المبطل للصورة فإنه يضمن بقيمة ذلك.

رابعاً: أن لا يؤدي تغيير المنكر إلى منكر أكبر منه:

وقد أوضح شيخ الإسلام ابن تيمية هذه القضية فقال: (فإن الأمر والنهي وإن كان متضمناً لتحصيل مصلحة أو دفع مفسدة فينظر في المعارض له فإن كان الذي يفوت من المصالح أو يحصل من المفساد أكثر لم يكن مأموراً به بل يكون محرماً إذا كانت مفسدة أكثر من مصلحته). (1)

ويضرب ابن تيمية لذلك مثالا فيقول: ومن هذا الباب ترك النبي صلى الله عليه وسلم لعبدالله بن أبي بن سلول وأمثاله من أئمة النفاق والفجور لما لهم من أعوان فإزالته منكره بنوع من عقابه مستلزمة إزالة معروف أكثر من ذلك بغضب قومه وحميتهم وبنفور الناس إذا سمعوا أن رسول الله صلى الله عليه وسلم يقتل أصحابه. (2)

ويقول الإمام ابن القيم رحمه الله: إنكار المنكر أربع درجات: الأولى أن يزول ويخلفه ضده، الثانية: أن يقل وإن لم يزل بجملته، الثالثة: أن يخلفه ما هو مثله، الرابعة: أن يخلفه ما هو شر منه فالدرجتان الأوليان مشروعتان والثالثة موضع اجتهاد والرابعة محرمة. (3)

هذا ونحسب أن نؤكد على قضية مهمة وهي أن قياس المصالح والمفاسد يجب أن يكون بمقياس الشرع لا بمقياس العقول والأهواء وفي ذلك يقول ابن تيمية: (لكن اعتبار مقادير المصالح والمفاسد هو بميزان الشريعة فمتى قدر الإنسان على اتباع النصوص لم يعدل عنها وإلا اجتهد رأية لمعرفة الأثباء والنظائر). (4)

خامساً: أن لا ينكر العامي إلا في الأمور الجليلة الظاهرة التي لا تحتاج إلى اجتهاد:

وفي ذلك يقول الغزالي: العامي ينبغي له الإحتساب إلا في الجليات المعلومة كشراب الخمر والزنا وترك الصلاة. (1)

(1) ארבעה עשר יום

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה. המצב הכלכלי של המדינה הוא תוצאה של המדיניות הכלכלית של הממשלה. המדיניות הכלכלית של הממשלה היא תוצאה של המדיניות הכלכלית של הממשלה. המדיניות הכלכלית של הממשלה היא תוצאה של המדיניות הכלכלית של הממשלה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

(2) ארבעה עשר יום

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

(2) ארבעה עשר יום

הוא יום שבו נחמד לראות את המצב הכלכלי של המדינה.

ענין כי יסודו של יסודו

... (5) ...

... (6) ...

... (7) ...

... (8) ...

... (9) ...

... (10) ...

... (11) ...

... (12) ...

... (13) ...

... (14) ...

... (15) ...

... (16) ...

... (17) ...

... (18) ...

... (19) ...

... (20) ...

... (21) ...

... (22) ...

... (23) ...

... (24) ...

... (25) ...

... (26) ...

... (27) ...

... (28) ...

... (29) ...

... (30) ...

... (31) ...

... (32) ...

2. א. תאריך המבחן הוא יום חמישי, 15.12.2017 בשעה 17:00. המבחן ייערך בקולנוע "מגד" ברחוב פרימורסקי 30, תל אביב. במסגרת המבחן ייקראו שאלות ותשובות והתשובות יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

ב. מטרת המבחן היא לבחון את הידע של המועמדים בתחומי המחקר וההוראה באוניברסיטה.

ג. המבחן יתקיים בשני תאריכים: יום ראשון, 17.12.2017 בשעה 10:00 ויום חמישי, 15.12.2017 בשעה 17:00.

ד. המבחן יתקיים בשני מקומות: בחדר 101 ובחדר 102 במבנה 101.

ה. המבחן יתקיים בשני זמנים: בשעה 10:00 ובשעה 17:00. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

ו. המבחן יתקיים בשני מקומות: בחדר 101 ובחדר 102 במבנה 101. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

ז. המבחן יתקיים בשני זמנים: בשעה 10:00 ובשעה 17:00. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

ח. המבחן יתקיים בשני מקומות: בחדר 101 ובחדר 102 במבנה 101. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

ט. המבחן יתקיים בשני זמנים: בשעה 10:00 ובשעה 17:00. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים. ייתכנו שינויים במערכת ובמועמדים.

י. המבחן יתקיים בשני מקומות: בחדר 101 ובחדר 102 במבנה 101. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

יא. המבחן יתקיים בשני זמנים: בשעה 10:00 ובשעה 17:00. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

יב. המבחן יתקיים בשני מקומות: בחדר 101 ובחדר 102 במבנה 101. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

יג. (א) המבחן יתקיים בשני זמנים: בשעה 10:00 ובשעה 17:00. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

יד. המבחן יתקיים בשני מקומות: בחדר 101 ובחדר 102 במבנה 101. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

טו. המבחן יתקיים בשני זמנים: בשעה 10:00 ובשעה 17:00. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים. ייתכנו שינויים במערכת ובמועמדים.

טז. המבחן יתקיים בשני מקומות: בחדר 101 ובחדר 102 במבנה 101. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים. ייתכנו שינויים במערכת ובמועמדים.

יז. המבחן יתקיים בשני זמנים: בשעה 10:00 ובשעה 17:00. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

יח. המבחן יתקיים בשני מקומות: בחדר 101 ובחדר 102 במבנה 101. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

יט. המבחן יתקיים בשני זמנים: בשעה 10:00 ובשעה 17:00. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

כ. המבחן יתקיים בשני מקומות: בחדר 101 ובחדר 102 במבנה 101. המועמדים יודיעו על מגיעם לחדר המבחן 15 דקות לפני שעת המבחן. המועמדים יישפוטו על ידי שופטים מומחים.

- 11- اجزاء علوم الدين 2-2 ص 913
- 78- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي" ص 191
- 72- "الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 62- "الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 52- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 42- "الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 32- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 22- "الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 12- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 102- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 91- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 81- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 71- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 61- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 51- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 41- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 31- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 21- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 11- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 9- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 8- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 7- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 6- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 5- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 4- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 3- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 2- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"
- 1- "تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي"

تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي

تذكرة الشيخ محمد باقر الخليلي... (1) ...

- 2-ع-2 ص 723.
- 2-ع-2 ص 913.
- 1 - 1 - 613 ص 2-ع-2 ص 913.
- 2-ع-2 ص 921.
- 1-ع-2 ص 921.
- 3 - - 2) (2) ص 921.
- 3-ع-2 ص 921.
- 2-ع-2 ص 753 ط 1 ص 921.
- 1-ع-2 ص 831.
- 2-ع-2 ص 831.
- 1-ع-2 ص 7841,8841.
- 2-ع-2 ص 399.
- 1 - 1 - () ص 399.
- 5-ع-2 ص 521.
- 4-ع-2 ص 64.
- 3-ع-2 ص 44.
- 2-ع-2 ص 67,762.
- 1-ع-2 ص 473.
- 2-ع-2 ص 473.
- 3-ع-2 ص 473.
- 4-ع-2 ص 473.
- 5-ع-2 ص 473.
- 6-ع-2 ص 473.
- 7-ع-2 ص 473.
- 8-ع-2 ص 473.
- 9-ع-2 ص 473.
- 10-ع-2 ص 473.
- 11-ع-2 ص 473.
- 12-ع-2 ص 473.
- 13-ع-2 ص 473.
- 14-ع-2 ص 473.
- 15-ع-2 ص 473.
- 16-ع-2 ص 473.
- 17-ع-2 ص 473.
- 18-ع-2 ص 473.
- 19-ع-2 ص 473.
- 20-ع-2 ص 473.
- 21-ع-2 ص 473.
- 22-ع-2 ص 473.
- 23-ع-2 ص 473.
- 24-ع-2 ص 473.
- 25-ع-2 ص 473.
- 26-ع-2 ص 473.
- 27-ع-2 ص 473.
- 28-ع-2 ص 473.
- 29-ع-2 ص 473.
- 30-ع-2 ص 473.
- 31-ع-2 ص 473.
- 32-ع-2 ص 473.
- 33-ع-2 ص 473.
- 34-ع-2 ص 473.
- 35-ع-2 ص 473.
- 36-ع-2 ص 473.
- 37-ع-2 ص 473.
- 38-ع-2 ص 473.
- 39-ع-2 ص 473.
- 40-ع-2 ص 473.
- 41-ع-2 ص 473.
- 42-ع-2 ص 473.
- 43-ع-2 ص 473.
- 44-ع-2 ص 473.
- 45-ع-2 ص 473.
- 46-ع-2 ص 473.
- 47-ع-2 ص 473.
- 48-ع-2 ص 473.
- 49-ع-2 ص 473.
- 50-ع-2 ص 473.
- 51-ع-2 ص 473.
- 52-ع-2 ص 473.
- 53-ع-2 ص 473.
- 54-ع-2 ص 473.
- 55-ع-2 ص 473.
- 56-ع-2 ص 473.
- 57-ع-2 ص 473.
- 58-ع-2 ص 473.
- 59-ع-2 ص 473.
- 60-ع-2 ص 473.
- 61-ع-2 ص 473.
- 62-ع-2 ص 473.
- 63-ع-2 ص 473.
- 64-ع-2 ص 473.
- 65-ع-2 ص 473.
- 66-ع-2 ص 473.
- 67-ع-2 ص 473.
- 68-ع-2 ص 473.
- 69-ع-2 ص 473.
- 70-ع-2 ص 473.
- 71-ع-2 ص 473.
- 72-ع-2 ص 473.
- 73-ع-2 ص 473.
- 74-ع-2 ص 473.
- 75-ع-2 ص 473.
- 76-ع-2 ص 473.
- 77-ع-2 ص 473.
- 78-ع-2 ص 473.
- 79-ع-2 ص 473.
- 80-ع-2 ص 473.
- 81-ع-2 ص 473.
- 82-ع-2 ص 473.
- 83-ع-2 ص 473.
- 84-ع-2 ص 473.
- 85-ع-2 ص 473.
- 86-ع-2 ص 473.
- 87-ع-2 ص 473.
- 88-ع-2 ص 473.
- 89-ع-2 ص 473.
- 90-ع-2 ص 473.
- 91-ع-2 ص 473.
- 92-ع-2 ص 473.
- 93-ع-2 ص 473.
- 94-ع-2 ص 473.
- 95-ع-2 ص 473.
- 96-ع-2 ص 473.
- 97-ع-2 ص 473.
- 98-ع-2 ص 473.
- 99-ع-2 ص 473.
- 100-ع-2 ص 473.

ਸੰ
(ਕਾ)

੧੮੩

੨੭੮

੧੮੫੨ ਆਦਿ ਸੰਘ ਵੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਸੰਘੋਂ ਆਤਮ ਹੁੰਦੇ ਆਦਿ ਸੰਘ

ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

- ੭- ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

- ੮- ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

- ੯- ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

- ੧੦- ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

- ੧੧- ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

- ੧੨- ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ : ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ : ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ : ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ : ੧੮੫੨

ਸੰਘ : ੧੮੫੨ ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ

ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ

- [ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ ਸੰਘ